Manuscripts, New Rishonim, and Archeology

רמב"ם הלכות תפילין ומזוזה וספר תורה פרק ח הלכה ד

ולפי שראיתי שיבוש גדול בכל הספרים שראיתי בדברים אלו, וכן בעלי המסורת שכותבין ומחברין להודיע הפתוחות והסתומות נחלקים בדברים אלו במחלוקת הספרים שסומכין עליהם, ראיתי לכתוב הנה כל פרשיות התורה הסתומות והפתוחות וצורת השירות כדי לתקן עליהם כל הספרים ולהגיה מהם, וספר שסמכנו עליו בדברים אלו הוא הספר הידוע במצרים שהוא כולל ארבעה ועשרים ספרים שהיה בירושלים מכמה שנים להגיה ממנו הספרים ועליו היו הכל סומכין לפי שהגיהו בן אשר ודקדק בו שנים הרבה והגיהו פעמים רבות כמו שהעתיקו ועליו סמכתי בספר התורה שכתבתי כהלכתו.

רמב"ם הלכות מלוה ולוה פרק טו הלכה ב

יש נוסחאות מן הגמרא שכתוב בהן שהאומר לחבירו אל תפרעני אלא בעדים ואמר לו פרעתיך בפני פלוני ופלוני והלכו למדינת הים אינו נאמן וטעות ספרים הוא ולפיכך טעו המורים על פי אותן הספרים וכבר חקרתי על הנוסחאות הישנות ומצאתי בהן שהוא נאמן והגיע לידי במצרים מקצת גמרא ישנה כתוב על הגוילים כמו שהיו כותבין קודם לזמן הזה בקרוב חמש מאות שנה ושתי נוסחאות מצאתי מן הגוילים בהלכה זו ובשתיהם כתוב ואם אמר פרעתי בפני פלוני ופלוני והלכו להן למדינת הים נאמן, ומפני טעות זו שאירע למקצת הספרים הורו מקצת גאונים שאם אמר לו אל תפרעני אלא בפני פלוני ופלוני ופרעו בפני אחרים שאינו נאמן אע"פ שהביא עדים שפרעו בפניהם וגם זו טעות גדולה והדין האמת שאם באו עדים שפרעו בפניהם נפטר ואין כאן מקום חשש. גם ההוראה הזאת על פי ספריהן שכתוב בהן באותו שאמר לחבירו פרעני בפני עדים ששנו הלכות והלך ופרעו בפני עדים וטעות ספרים הוא ומצאתי בגוילים כתוב אזל פרעיה ביניה לבין דיליה אע"פ שהספרים מוגהין כמו שביארנו כך יראה מדין הגמרא, ועוד דברים של דעת הן וכי מה היה לו לעשות אמר לו אל תפרעני אלא בעדים פרעו בעדים וכי יש לו לאסור את העדים בבית הסוהר כל ימיהם שלא ילכו ועוד אם מתו מה יעשה נמצא זה פורע פעם אחר פעם לעולם עד שיביא עדים א"כ נעשית עדות זו עדות בשטר ונמצא זה כיון שאמר אל תפרעני אלא בעדים נעשת מלוה בשטר ואין מי שעלה על לבו זה, אבל ודאי אם אמר בפני פלוני ופלוני הוא הפסיד על עצמו שפרע בפני אחרים והלכו להם, אבל אם באו והעידו שפרעו אין כאן בית מחוש וכזה ראוי לדון ולהורות.

שולחן ערוך חושן משפט סימן כה

אבל אם נמצא לפעמים תשובת גאון ולא עלה זכרונו על ספר, ונמצאו אחרים חולקים עליו, אין צריכים לפסוק כדברי האחרונים, שאפשר שלא ידעו דברי הגאון, ואי הוי שמיע להו הוי הדרי בהו.

ערוך השולחן אורח חיים סימן שמה [על שיטת המשכנות יעקב אר"ח סימן קכ']

סעיף יז: וע"פ שיטה זו הוי כל היתר עירובין שבמדינתינו מפני שבכל הערים שלנו אין ס' רבוא עוברים ואינם כרשות הרבים ולכן מועיל בהם צורת הפתח דלשיטה ראשונה כיון דרחובות שלנו רחבים ט"ז אמה אין שום היתר דהם רשות הרבים גמור וצריכים דלתות ושיהא ננעלות בלילה כמ"ש **והנה מפרשי הש"ע כתבו דרוב הפוסקים סוברים כשיטה זו [ט"ז סק"ו ומג"א סק"ז] האמנם אחד מהגדולים בדור שלפנינו הרעיש העולם על העירובין שלנו והראה בעליל שהאוסרים הם הרבה יותר מהמקילים אך מפרשי הש"ע לא ראום כי לא נדפסו בימיהם המקילים** המה ספר התרומה והסמ"ג והסמ"ק והר"ם מרוטנבורג והרא"ש והטור העומדים בשיטת רש"י ז"ל והאוסרים המה הרי"ף והרמב"ם ור"ת ורשב"ם וראב"ן ורמב"ן ורשב"א והריטב"א והר"ן והמ"מ והריב"ש וכמה מבעלי התוס' הרשב"א הראשון וריב"א ור"י הלוי הר"מ וריא"ז [משכנ"י סי' ק"ט] וגם המהרש"ל ביש"ש ביצה [פ"ג ס"ח] הכריע דלא כשיטה זו:

סעיף יח: ולבד זה האריכו לבאר דגם כוונת רש"י אינו שיהא ס' רבוא עוברים בו תמיד דזהו דבר שא"א וא"כ נחמיה כשצעק על חילול שבת מהבאתם כל ממכר לירושלים בשבת וגזרו גזרות ותקנו תקנות הלא כל הקהל לא היו רק ד' רבוא וכי על איסור כרמלית דרבנן הרעיש כל כך ולגזור גזירות על זה [שם] אלא כוונת רש"י שתהא דרך מפולש לרבים שיהא ביכולת לעבור בו גם ס' רבוא לאפוקי הדרכים הקטנים שאינן רק לעיר אחת ולא לכל העולם וא"כ כל הדרכים שלנו הם רשות הרבים [שם בשם ריטב"א] **אבל עכ"פ מה מועיל האריכות אחרי שהעירובין נתפשטו ברוב ערי ישראל הרבה מאות שנים מקודם ורק על סמך היתר זה וכאלו בת קול יצא הלכה כשיטה זו ואם באנו לעכב לא לבד שלא יצייתו אלא נראה כמשתגעים שדבר זה נתפשט בכל ישראל ובפוסקים דהאידנא אין לנו רשות הרבים רק בערים ספורות והגדולות בעולם כמו ערי מלוכה שיש בהם ס' רבוא אבל לא בערים שלנו ויען כי מצוה וחובה ללמד זכות על כלל ישראל לכן שמתי את לבי להמציא איזה היתר כמו שנבאר בס"ד:**

שר"ת בית אפרים אר"ח סימן כו (וכז)

סוף דבר שלא הכריע הב"י בזה דבר מצד סברת עצמואלא מצד מנהגו בספרו להביא דעת חכמי ספרדים לדעה מוסכמת כפי מנהגם ודעת החולקים לי"א והא קמן שהרמ"א ז"לשאנו נמשכין בכל פסקינו אחר הוראתו דעתו כשיטת רש"י ודעימיה כמבואר בסי 'שנ"ז ו כמה דוכתי ועיין באו"ת בקו'התפיסות שאין להעמיד יסוד על מה שנראה לעינינו כי אלו הפוסקים הם רבים שאף אם ימצא שהרי"ף והרמב"ם פוסקיסכן מי יודע כמה חולקים וכמה מפוסקים אשר המה עודם בכתובים כו 'וקיימו וקבלו עליהם חכמי הדור לשמור ול עשות כהכרעת המחבר והרמ"א בהג"ה ז"ל

THE ROLE OF MANUSCRIPTS IN HALAKHIC DECISION-MAKING: HAZON ISH, HIS PRECURSORS AND CONTEMPORARIES by Moshe Bleich: Tradition, Vol. 27, No. 2 (Winter 1993), pp. 22-55

It must also be noted that Tumim's position appears to be self-limiting. It seems apparent that Tumim claims that the rulings of Shulhan Arukh and Rema occupy a privileged position because (1) of their universal acceptance and (2) because the divine spirit guided R. Joseph Caro and R. Moses Isserles in their codification of Shulhan Arukh. Tumim presumably does not accord similar status to the ruling of later authorities. In all likelihood, Tumim would concede that, insofar as later authorities whose decisions did not receive such widespread and final definitive acceptance are

concerned, the information that comes to light as a result of newly found manuscript sources is not to be ignored and, accordingly, the rulings of those later authorities may be disputed on the basis of such manuscripts. However, as will be discussed below, R. Moshe Sternbuch, Mo'adim u-Zemanim, IV, no. 274, extends this concept even to later authorities.'

<u>שולחן ערוך הרב אורח חיים סימן תמח סעיף יב</u>
כשמוכר להנכרי את החדר צריך שיטול מהנכרי כסף או שוה כסף בעד כל דמי המכירה או שיקח מעט כסף או שוה כסף ובעד השאר יעמיד לו ערב קבלן שישלם לו לזמן פרעון שקבע להנכרי וגם יכתוב לו שטר מכירה שאין הנכרי קונה קרקע לא בכסף בלבד ולא בחזקה אלא בשטר עם הכסף כמו שנתבאר בח"מ סי' קצ"ד (ועיין שם בסי' קצ"א האיך יכתוב לשון המכירה בשטר).
אך כל איש אשר יראת ה' נגע בלבו לצאת ידי כל הדעות במכירת חמץ שתהיה מכירה גמורה לדברי הכל יכתוב השטר מכירה כנוסח הכתוב בסידור:

Thus, Shulhan Arukh ha-Rav was prepared to accept the material found in new manuscripts even when halakhic positions contained therein differ from the rulings of Shulhan Arukh. **It is important to note, however, that, in this instance, the novel position reflected in the manuscript material necessitated a halakhic revision in the nature of a stringency. It does not necessarily follow that Shulhan Arukh ha-Rav would have been prepared to accept a leniency based upon new manuscript evidence contrary to the rul ing of Shulhan Arukh.** R. Moshe Sternbuchch, Mo'adim u-Zemanim, IV, no. 274, affirms the primacy of the rulings incorporated in Shulhan Arukh in explaining why the stringent position of Shulhan Arukh ha-Rav with regard to sale of hamets was not accepted… Rabbi Sternbuch declares: . . . **for we have received a tradition from the great Torah authorities of the [preceding] generations, of blessed memory, that the rulings of the Shulhan Arukh are not changed as a result of discovery of manuscripts, even those authored by the great early-day scholars. Their reason may be explained as follows: The Holy Spirit shined forth in the house of study of the author of the Shulhan Arukh and the acknowledged decisors according to whose rulings all of the house of Israel conducted themselves for many generations.26 Accordingly, it is incumbent upon us to continue in their path, even if we now find manuscripts of some early-day authorities whose path is not the same.**
It is noteworthy that the view herein expressed by R. Sternbuch is virtually identical with that formulated by Tumim as cited earlier. However, R. Sternbuch broadens this concept to encompass not only the rulings of Shulhan Arukh and Rema but also the rulings of other later-day preeminent halakhic decisors whose decisions have been accepted as binding by klal Yisra'el over the generations.

Problems in Manuscripts: Chazon Ish with some Analyisis
I do not know whether it is possible to rely on [works that are] newly printed since the mesorah has been interrupted among us and we do not know the identity of the copyists, for the work of copying is very difficult. Even when carried out by persons who are alacritous and meticulous many textual errors are commonly found. And if it transpires that there is even a slight laxity in scrutiny the [meaning of the] entire matter can be totally changed. Therefore, we must deem the words of the authorities from whom the transmission of the mesorah to us was not interrupted throughout all the generations, and whose works were guarded assiduously by the scholars of each generation to preserve them and to correct them, to be more accurate. All the more so, it is difficult to rely upon any new text in instances in which it is not possible to make a determination on the basis of the import of the text but rather on the basis of inference from its terminology. Errors in transcription and copying are frequent and common.

In the introduction to his Hebrew Manuscripts: A Treasured Legacy (Cleveland and Jerusalem, 1990), Binyamin Richler discusses some of the difficulties involved in the transcription of manuscripts and texts. He astutely remarks: It is almost impossible to copy a written text of moderate length without making at least a few errors. Even if a scribe were to copy a 300-page book containing 100,000 words with 99.5 percent accuracy, he would still be responsible for 500 mistakes throughout the book. In practice, few scribes approach such accuracy. The possibilities for error are immense: the script in the original may be smudged or illegible; two lines a few inches apart might begin or end with the same word, and the scribe might inadvertently skip from one line to another, omitting the text in between; the scribe may be a layman ignorant of the subject matter he is copying and, encountering an unfamiliar word, may copy it incorrectly; a scribe may incorporate into the text critical notes written on the margin even though they were never

written by the author; an assistant to the scribe who reads the text next to him might substitute homonyms of similar-sounding words.

The question of emendation of rabbinic texts of the talmudic period in light of new discoveries is a significant one. In his discussion of this subject, Professor Leiman cites at length a communication of Hazon Ish, Kovets Iggerot, I, no. 32:56
You sought to explain a sugya and to emend a talmudic passage in accordance with the reading of the Munich manuscript. Do you suppose, then, that the true sense of the passage eluded all the leading scholars from the period of the rishonim until today? And all because of one scribal error that lead to a conflated text which mislead all scholars? I will have none of it. The rishonim would prepare to lay down their lives on behalf of their manuscripts. Cod's providence hovered over them so that Torah would not be forgotten in Israel. When they set about to publish the Talmud, the leading sages of that genera tion were prepared to lay down their lives in order to produce a correct text. If on occasion we benefit from the manuscripts in that they clear up errors that accrued throughout the generations, this provides no license to emend a text that was approved by all our sages without the slightest doubt being raised. Heaven forbid that we destroy!

On the basis of this letter, Professor Leiman concludes that Hazon Ish would not have looked kindly upon a textual emendation that contradicts previously accepted authorities, but that when the emendation is "necessary and persuasive" and it is supported by parallel texts, Hazon Ish would welcome such emendation.

However, that quotation is incomplete. That very letter concludes with a cautionary note. Hazon Ish writes: Think to yourself: When we have three manuscripts before us and two are identical we accept the two and ignore the single [manuscript]: Who can tell us that the Munich manuscript is not the one that was nullified by the majori ty [of manuscripts] in its time? And who is to tell us that it was not known to be inaccurate? 43

V. CONCLUSION The status of many manuscripts now being published is somewhat different from that of those published in the past. Of recently published manuscripts, especially those published under the aegis of Mossad ha-Rav Kook, Yad ha Rav Herzog, and Machon Yerushalayim, which are of high quality and evi dence meticulous scholarship, one may say "akhsher dara." Scrupulous care has been taken to demonstrate authenticity of authorship and to correct mistakes that have crept into the texts. Extensive footnotes chronicle passages that are not entirely comprehensible and explain lacunae of words or phrases. The reader is cautioned not to draw definitive conclusions based upon the reconstructed text. Thus, from a scholarly viewpoint, many pitfalls that have been associated with manuscripts in the past have been avoided and these newly published texts certainly enhance talmudic literature. Nevertheless, for halakhic purposes, it is the consensus of contemporary authorities that inordinate weight not be given to newly published material. Even earlier authorities who gave a relatively high degree of credence to newly discovered manuscripts did so within a limited context. Accordingly, formulation of novel halakhic positions and adjudication of halakhic disputes on the basis of such sources can be undertaken only with extreme caution.

שו"ת יביע אומר חלק ה - או"ח סימן א

ולכאו' יש לסייעו בזה ממ"ש רבינו יהונתן אייבשיץ בספרו הנורא התומים (סי' כה בקיצור תקפו כהן אות קכד), שחס ושלום לומר קים לי נגד הכרעת מרן המחבר והרמ"א, כי הכל בכתב מיד ה' השכיל על ידם, ורוח ה' נוססה בקרבם, להיות לשונם הזהב מכוון להלכה, אף בלי כוונת הכותב, כי חפץ ה' בידם הצליח. ע"כ. וכ"כ הגאון מצאנז בשו"ת דברי חיים (סי' קה), והגדול ממינסק בשו"ת אור גדול (סי' כז). ע"ש. ומ"מ אין זה מוכרח, שמאחר שדברי הראשונים שנדפסו אחר ד' מרן לא נגלו לעיני קדשו, י"ל דאילו שמיע ליה הוה הדר ביה, כעין מ"ש מרן החיד"א בברכי יוסף (סי' מו ס"ק יא).

תלמוד בבלי מסכת בבא בתרא דף עג עמוד ב –עד עמוד א

ואמר רבה בר בר חנה: זימנא חדא הוה קא אזלינן במדברא, ואיתלוי בהדן ההוא טייעא...אמר לי: תא אחוי לך מתי מדבר. אזלי, חזיתינהו ודמו כמאן דמיבסמי וגנו אפרקיד, והוה זקיפא ברכיה דחד מינייהו, ועייל טייעא תותי ברכיה כי רכיב גמלא וזקיפא רומחיה ולא נגע ביה. פסקי חדא קרנא דתכלתא דחד מינייהו, ולא הוה מסתגי לן. אמר לי: דלמא שקלת מידי מינייהו? אהדריה, דגמירי, דמאן דשקיל מידי מינייהו לא מסתגי ליה. אזלי אהדרתיה, והדר מסתגי לן. כי אתאי לקמיה דרבנן, אמרו לי: כל אבא - חמרא, וכל בר בר חנה - סיכסא! למאי הלכתא עבדת הכי? למידע אי כבית שמאי אי כבית הלל, איבעי לך למימני חוטין ולמימני חוליות.

ספר מצוות גדול עשין סימן כב

]ו[מכל מקום נהגו בארץ אדום ובארץ ישמעאל כדברי רבינו שלמה וכדברי רבינו משה וגם שלחו כתב מארץ ישראל שנפלה בימה שעל קבר יחזקאל ומצאו שם תפילין ישנים מאוד כסדרח רבינו משה ורש"י ז"ל:

Rabbi Chaim Jachter

Rav Hershel Schachter (Nefesh HaRav p.53 footnote 26) observes that the fact that the rabbis were open to considering the Tzitzit of the Dor HaMidbar as a factor in deciding whether to rule in accordance with Beit Shammai and Beit Hillel seems to prove that the Halacha does consider archaeological evidence in rendering Halachic decisions. On the other hand, Rav Chaim Kanievsky (Taamah Dikra, Parashat Shelach) and Rav Shlomo Aviner (Iturei Kohanim 174:34) conclude that Rabbah bar bar Channah's failure to derive Halachic conclusions from his discovery indicates that Hashem does not want us to draw Halachic conclusions from discoveries of the past.

זה כמה דורות שאין אנו יודעים הי ניהו דג החלזון, אפילו הצלחנו לשחזר ידיעה זו ע"י הנחות טכניות מדעיות ומופתים ברורים, מכ"מ, לא תוכל ידיעה זו ליכנס עוד בכלל המסורה, וא"א לנו לפסוק בזה לדינא עפ"י ידיעה־מדעית בלי מסורה־הלכתית.

וכיוצא בזה היה רגיל רבנו לומר[25] בשם הגאון בעל בית הלוי, שכשחידש האדמו"ר מראדזין את ענין התכלת, יצאו כנגדו כמה מגאוני זמנו בטענות הלכתיות שונות. והג"ר יוסף בער, ז"ל, שלח אליו מכתב, בו[26] הוא טען כנ"ל, דמאחר שנפסקה המסורה בדבר זיהוי החלזון, שהרי

מאשר אמר רבנו בשמו. ולכאורה לפי דברי רבנו יוצא שלעולם א"א להביא ראיות ארכיולוגיות לשום בירורי הלכה. ובפשוטו דבר זה תמוה מאד, דיעויין נמ' ב"ב (עד.), שאמרו רבנן על רבב"ח — כל אבא חמרא וכל בר בר חנה סיכסא, שהיה לו לספור את מנין החוטים של ציציותיהם של מתי מדבר לידע אי הלכה כב"ש או כב"ה. וכן עי' פרישה לטור או"ח (סי' לד) שכתב, ושמעתי משם מורי, דאין לסתור סדר ר"ת ממה שמצאו תפילין בקבר יחזקאל כדברי רש"י (הרי שרצה להשתמש בהוכחה ארכיולוגית לבירור ההלכה), שאדרבא, לר"ת מצו למימר שפסולים היו, כיון שכתבן באותו הסדר, ולכך נקברו בקברו, כדין ספרים פסולים שנקברין ונטמנין בקברו של צדיק. (כן הקשו התלמידים.)

טמעא דקרא –ר' חיים קניבסקי

בב"ב ע"ד א' במעשה דרבב"ח לדידי חזי. לי מתי מדבר כו' איבעי לי' למימני חוליות כו', ומה שבאמת מנעו ממנו מן השמים לקחת משם הקרן לברר ההלכה וגם סיבבו מן השמים שלא יעלה בדעתו למנות החוטין שלכאו' זה דבר פשוט, נראה מזה שאין רצון הקב"ה לברר הלכה ע"פ דרך זה לחטט בדברים עתיקים וכו' רק ע"י התורה עצמה צריך לברר ההלכה.